अन्तिम परीक्षाको नमुना प्रश्नपत्र १

उत्तरकुञ्जिका

पूर्णाङ्क ७५ · ३ घण्टा

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको विशिष्टीकरण तालिका, सामाजिक अध्ययन, कक्षा ९ अनुसार साइन्स प्लेग्राउन्डले तयार पारेको अभ्यास प्रश्नपत्र, आधिकारिक प्रश्नपत्र होइन।

समूह (क)

११ × १ = ११

१. समाज ठुलो हुन्छ र यो मानिसबिचका सम्बन्धको जालो हो, तर समुदाय निश्चित भौगोलिक क्षेत्रमा आपसी भावनासहित बस्ने मानिसको सानो समूह हो। (समुदायमा “हामी” भन्ने भावना बढी हुन्छ भन्ने फरक लेखे पनि हुन्छ।)

अङ्क विभाजन

- आकार, क्षेत्र वा “हामी” भावनाका आधारमा समाज र समुदायको एउटा सही फरक लेखेमा।

२. जनसहभागिताको पूर्वसर्त पूरा भएन, किनभने योजना बनाउँदा नै गाउँलेलाई नसोधिएकाले उनीहरूले कुलोलाई आफ्नो ठानेनन् र यसको हेरचाह गर्ने जिम्मेवारी पनि लिएनन्।

अङ्क विभाजन

- जनसहभागिता नभएको कुरा अपनत्व र जिम्मेवारीसँग जोडी कारणसहित लेखेमा।

३. नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको स्थापना वि.सं. २०२० भदौ १९ मा भएको हो।

अङ्क विभाजन

- वि.सं. २०२० भदौ १९ (वा वि.सं. २०२०) लेखेमा।

४. टिप्पणी र फोटोको स्क्रिनसट जस्ता प्रमाण सुरक्षित राखी अभिभावक वा शिक्षकलाई भन्न र प्रहरीको साइबर ब्युरोमा उजुरी गर्न सल्लाह दिन्छु। (त्यस्तो खातालाई ब्लक गरी रिपोर्ट गर्ने, जवाफमा गाली नगर्ने जस्ता उचित सल्लाह पनि हुन्छन्।)

अङ्क विभाजन

- प्रमाण राखी उजुरी गर्ने, अभिभावक वा शिक्षकलाई भन्ने वा ब्लक गरी रिपोर्ट गर्ने जस्तो एउटा व्यावहारिक सल्लाह लेखेमा।

५. अभिलेख र वंशावली। (मुद्रा, धार्मिक ग्रन्थ, विदेशीका विवरण, सरकारी कागजपत्र, कलाकौशल र ठ्यासफुमध्ये कुनै दुई लेखे पनि हुन्छ।)

अङ्क विभाजन

- इतिहासका प्रमुख स्रोतमध्ये कुनै दुई सही लेखेमा।

६. ती सुधार राणा शासन टिकाउन गरिएका थिए र काठमाडौँ जस्ता सहर तथा शासक वर्गमा मात्र सीमित रहेकाले गाउँका आम जनता गरिब र अशिक्षित नै रहे।

अङ्क विभाजन

- सुधार सहर र शासक वर्गमा सीमित भएको कुरा आम जनताको अवस्थासँग जोडी लेखेमा।

७. लघु उद्योग र घरेलु उद्योग। (ऐनले उद्योगलाई लघु, घरेलु, साना, मझौला र ठुला गरी पाँच प्रकारमा बाँडेको छ; यीमध्ये कुनै दुई।)

अङ्क विभाजन

- लघु, घरेलु, साना, मझौला र ठुलामध्ये कुनै दुई प्रकार लेखेमा।

८. गाउँका अलैँची किसानसँग मिलेर सहकारी बनाई अलैँची सफा गरेर, ग्रेड छुट्याएर र राम्रो प्याकिङ गरेर सिधै ठुला व्यापारी वा निर्यातकर्तालाई बेच्न सक्छन्।

अङ्क विभाजन

- सहकारी, सिधा बिक्री, गुणस्तर र प्याकिङ वा बजार सूचना जस्ता बजारीकरणको एउटा व्यावहारिक उपाय लेखेमा।

९. असंलग्नता र पञ्चशीलको सिद्धान्त। (संयुक्त राष्ट्रसङ्घको बडापत्रको पालना, असल छिमेकीको भावना, समस्याको शान्तिपूर्ण समाधान जस्ता आधारमध्ये कुनै दुई लेखे पनि हुन्छ।)

अङ्क विभाजन

- परराष्ट्र नीतिका आधारमध्ये कुनै दुई सही लेखेमा।

१०. इन्टरनेटको पहुँच आर्थिक अवस्थाअनुसार असमान छ, अर्थात् नेपालमा डिजिटल खाडल छ र यसले गरिब परिवारका विद्यार्थीलाई अनलाइन पढाइ र अवसरमा झन् पछि पार्न सक्छ।

अङ्क विभाजन

- धनी र गरिबबिचको पहुँचको असमानता (डिजिटल खाडल) र त्यसको असर निष्कर्षका रूपमा लेखेमा।

११. कानुनअनुसार २० वर्ष नपुगी विवाह गर्नु अपराध हो र पढाइ पूरा गरेर ढिलो विवाह गर्दा आमा र बच्चाको स्वास्थ्य राम्रो हुन्छ भनी सम्झाउँछु।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

अङ्क विभाजन

- २० वर्षअघि विवाह गैरकानुनी भएको वा ढिलो विवाहको फाइदा देखाई उचित सल्लाह लेखेमा।

समूह (ख) ९ × ४ = ३६

१२. जीविका चलाउन मानिसले गर्ने काम र अपनाउने जीवनशैलीलाई जीवनपद्धति भनिन्छ। यसका आधारमा समाज सिकारी तथा कन्दमूल सङ्कलन गर्ने, कृषि तथा फलफूल खेती गर्ने, पशुपालक, औद्योगिक र आधुनिक गरी पाँच प्रकारका छन्। **[४]**

क. **क्रमिक विकास:** मानिसको चेतना र आवश्यकता बढ्दै जाँदा सिकारबाट खेती र पशुपालन, त्यसपछि उद्योग र आधुनिक प्रविधितर्फ समाज अघि बढ्यो। संसारमा औद्योगिक समाज करिब सन् १७६० तिर बेलायतको औद्योगिक क्रान्तिबाट सुरु भयो।

ख. **पुराना प्रकार अझै छन्:** नेपालमा राउटे समुदाय अझै सिकार र कन्दमूलमा बाँच्ने घुमन्ते समुदाय हो। धेरै गाउँ खेतीपातीमा बाँचेका छन् र हिमाली क्षेत्रमा चौँरी र भेडाबाख्रा पाल्ने पशुपालक समाज छ।

ग. **नयाँ प्रकार पनि सँगै:** विराटनगरका कारखाना औद्योगिक समाजका र काठमाडौँका सूचना प्रविधि कम्पनी आधुनिक समाजका उदाहरण हुन्। विराटनगर जुट मिल (वि.सं. १९९३) नेपालको पहिलो आधुनिक उद्योग हो।

घ. **निष्कर्ष:** हरेक समुदायको भूगोल, स्रोत र अवसर फरक भएकाले परिवर्तनको गति पनि फरक हुन्छ। त्यसैले एउटै देशमा पाँचै प्रकारका समाज सँगै भेटिन्छन् र हरेक जीवनपद्धतिको सम्मान गर्नुपर्छ।

अङ्क विभाजन

- जीवनपद्धतिको अर्थ र समाजका पाँच प्रकार लेखेमा।
- समाज एक प्रकारबाट अर्को प्रकारमा विकसित हुँदै आएको कुरा विश्लेषण गरी लेखेमा।
- पुराना प्रकारका नेपाली उदाहरण (राउटे, कृषि गाउँ वा हिमाली पशुपालक) लेखेमा।
- औद्योगिक वा आधुनिक समाजका उदाहरणसहित उचित निष्कर्ष लेखेमा।

१३. विकासका पाँच साधन पुँजी (मनी), सामग्री (मटेरियल्स), मेसिन, जनशक्ति (म्यानपावर) र बजार (मार्केट) हुन्। **[४]**

क. **पुँजी:** काम सुरु गर्न र चलाउन चाहिने पैसा र लगानी।

ख. **सामग्री:** सिमेन्ट, काठ, फलाम, बिउ र कच्चा पदार्थ जस्ता वस्तु।

ग. **मेसिन:** काम सजिलो र छिटो बनाउने यन्त्र र उपकरण।

घ. **जनशक्ति:** काम गर्ने सिपालु मानिस।

ङ. **बजार:** उत्पादन बेच्ने र आवश्यक वस्तु किन्ने ठाउँ।

अङ्क विभाजन

- पहिलो साधनको नाम र छोटो परिचय लेखेमा।
- दोस्रो साधनको नाम र छोटो परिचय लेखेमा।
- तेस्रो साधनको नाम र छोटो परिचय लेखेमा।
- चौथो साधनको नाम र छोटो परिचय लेखेमा।

१४. पाटीका भित्ते चित्र जोगाउन हामी यी काम गर्छौं: **[४]**

क. **छानो र भित्ता मर्मत:** वडा कार्यालयसँग मिलेर पाटीको चुहिने छानो मर्मत गराउँछौं र चित्रनजिक आगो बाल्न र धूप बाल्न रोक्छौं, ताकि पानी र धुवाँले चित्र नबिगारून्।

ख. **पोस्टर टाँस्न रोक:** “यहाँ पोस्टर नटाँसौं, यो हाम्रो सम्पदा हो” भन्ने सूचना राखी युवा क्लबले नियमित निगरानी गर्छ।

ग. **विज्ञको सहयोग र डिजिटल प्रतिलिपि:** पुरातत्त्व विभाग वा जानकार कलाकारको सल्लाहमा मात्र चित्र सफा गराउँछौं। चित्रको राम्रो फोटो खिचेर डिजिटल प्रतिलिपि सुरक्षित राख्छौं।

घ. **चेतना र सिकाइ:** टोलमा चित्रको इतिहास र महत्त्वबारे छलफल गर्छौं। विद्यालयका विद्यार्थीका लागि चित्रकला प्रतियोगिता र प्रदर्शनी गराएर नयाँ पुस्तालाई यस कलामा रुचि बढाउँछौं।

अङ्क विभाजन

- पानी र धुवाँबाट जोगाउने मर्मत वा संरक्षणको व्यावहारिक काम लेखेमा।
- पोस्टर टाँस्ने र बिगार्ने काम रोक्ने उपाय लेखेमा।
- विज्ञको सहयोगमा वैज्ञानिक संरक्षण वा डिजिटल प्रतिलिपि बनाउने काम लेखेमा।
- सचेतना, प्रतियोगिता वा प्रदर्शनीमार्फत नयाँ पुस्तालाई जोड्ने काम लेखेमा।

१५. क. **शान्ति संस्कृतिको अर्थ:** दिगो शान्ति कायम राख्ने उपाय निरन्तर अपनाउनु र तिनको अभ्यास गर्नुलाई शान्ति संस्कृति भनिन्छ। यसमा हिंसाका मूल कारण पहिचान गरी छलफल र संवादबाट समाधान खोजिन्छ। **[४]**

ख. **युद्ध नभए पनि अशान्ति हुन सक्छ:** कुनै देशमा युद्ध नभए पनि घरेलु हिंसा, जातीय छुवाछुत, छोरा र छोरीमा भेदभाव, गरिबी र अन्याय रहन्छन् भने मानिसले शान्ति अनुभव गर्दैनन्। यस्ता असन्तुष्टि नै पछि ठुला द्वन्द्वका कारण बन्न सक्छन्।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

ग. **सकारात्मक शान्तिका तत्त्व:** झगडा अहिंसात्मक तरिकाले मिल्नु, भेदभाव र अन्याय हट्नु, आपसी सद्भाव र भाइचारा हुनु शान्ति हो। संयुक्त राष्ट्रसङ्घले सन् १९९९ मा शान्ति संस्कृतिका आठ कार्यक्षेत्र तय गऱ्यो, जसमा शिक्षा, दिगो विकास, मानव अधिकारको सम्मान, महिला र पुरुषबिच समानता र लोकतान्त्रिक सहभागिता पर्छन्।

घ. **निष्कर्ष:** त्यसैले शान्ति भनेको हिंसा रोक्नु, त्यसका कारण जरैदेखि हटाउनु र सद्भाव बढाउनु हो। यो काम सरकारको मात्र नभई परिवार, विद्यालय र हरेक व्यक्तिको व्यवहारबाट सुरु हुन्छ।

अङ्क विभाजन

- शान्ति संस्कृतिको अर्थ प्रस्ट पारी लेखेमा।
- युद्ध नभए पनि हिंसा, भेदभाव वा अन्यायले अशान्ति ल्याउने कुरा विश्लेषण गरी लेखेमा।
- सद्भाव, समानता वा राष्ट्रसङ्घका कार्यक्षेत्र जस्ता शान्तिका तत्त्व उल्लेख गरी लेखेमा।
- व्यक्ति र समाजको भूमिकासहित उचित निष्कर्ष लेखेमा।

१६. आफ्नै समुदायमा पुर्खादेखि चलिआएका समस्या समाधानका तरिकालाई मौलिक अभ्यास भनिन्छ। **[४]**

क. **गुठी:** गुठीले मन्दिर र धार्मिक सम्पत्तिको हेरचाह, जात्रा तथा जन्मदेखि मृत्युसम्मका संस्कार चलाउँछ। आज पनि यसले संस्कृति र सम्पदा जोगाउन सरकारको भार कम गर्छ।

ख. **पर्म:** ज्याला नलिई एकअर्काको खेतमा पालैपालो काम गर्ने चलन पर्म हो। गाउँका युवा विदेश गएर कामदार नपाइने आजको अवस्थामा पर्मले खेती समयमै सक्न र पैसाबिना पनि श्रम जुटाउन मदत गर्छ।

ग. **ऐँचोपैँचो:** तत्काल नभएको अन्न वा सामान छिमेकीबाट लिएर पछि उत्ति नै फिर्ता गर्ने चलन ऐँचोपैँचो हो। यसले ब्याज र ऋणको बोझबिना सङ्कटमा सहयोग गर्छ र छिमेकीबिच विश्वास बढाउँछ।

घ. **सहभोज र निष्कर्ष:** विभिन्न जातजाति र धर्मका मानिस सँगै बसेर खाने सहभोजले जातीय उचनिच र छुवाछुत हटाउन सघाउँछ। यी अभ्यास सस्ता, सहज र समुदायकै स्वामित्वमा हुन्छन्। त्यसैले समयअनुसार सुधार गर्दै तिनलाई जोगाउनु आवश्यक छ।

अङ्क विभाजन

- गुठीको काम र आजको उपयोगिता लेखेमा।
- पर्मको अर्थ र आजको उपयोगिता लेखेमा।
- ऐँचोपैँचोको अर्थ र आजको उपयोगिता लेखेमा।
- सहभोजको योगदानसहित उचित निष्कर्ष लेखेमा।

१७. क. **स्वरूपका आधारमा:** लिखित र अलिखित संविधान। एउटै दस्तावेजमा लेखिएको संविधान लिखित र विभिन्न ऐन, परम्परा र अदालतका निर्णयमा रहेको संविधान अलिखित हुन्छ। **[४]**

ख. **स्रोतका आधारमा:** निर्मित र विकसित संविधान। कुनै निकायले निश्चित समयमा बनाएको संविधान निर्मित र लामो समयमा परम्पराबाट बनेको संविधान विकसित हुन्छ।

ग. **संशोधनका आधारमा:** लचिलो र कठोर संविधान। साधारण बहुमतले नै संशोधन हुन सक्ने संविधान लचिलो र विशेष प्रक्रियाबाट मात्र संशोधन हुने संविधान कठोर हुन्छ।

घ. **नेपालको संविधान:** नेपालको संविधान लिखित, निर्मित र कठोर संविधान हो। यसको संशोधन सङ्घीय संसद्का दुवै सदनमा कायम रहेका सदस्यको दुईतिहाइ बहुमतले मात्र हुन्छ।

अङ्क विभाजन

- स्वरूपका आधारमा लिखित र अलिखित संविधान लेखेमा।
- स्रोतका आधारमा निर्मित र विकसित संविधान लेखेमा।
- संशोधनका आधारमा लचिलो र कठोर संविधान लेखेमा।
- नेपालको संविधान लिखित, निर्मित र कठोर भएको लेखेमा।

१८. क. **उचाइ:** उचाइ बढ्दै जाँदा तापक्रम घट्छ। प्रत्येक करिब १५०–१६५ मिटर माथि जाँदा तापक्रम करिब १° सेल्सियस घट्छ। त्यसैले तराई **[४]** तातो र हिमाली क्षेत्र चिसो हुन्छ।

ख. **पर्वतको उपस्थिति:** हिमालय र महाभारत पर्वतले गर्मीमा बङ्गालको खाडीबाट आउने ओसिलो हावा रोकेर दक्षिणी भागमा वर्षा गराउँछन्। हिउँदमा तिब्बततिरबाट आउने चिसो हावा पनि यिनले छेक्छन्।

ग. **जमिनको ढाल:** नेपालमा सूर्य दक्षिणतिरबाट लाग्ने भएकाले डाँडाको दक्षिणी ढाल, अर्थात् घाम लाग्ने पाखा, उत्तरी ढाल वा सिहारभन्दा तातो हुन्छ।

घ. **मनसुनी हावा:** गर्मीमा बङ्गालको खाडीबाट आउने ग्रीष्मकालीन मनसुनले पूर्वबाट पश्चिमतिर सर्दै धेरै वर्षा गराउँछ। त्यसैले पूर्वी नेपालमा पश्चिमी नेपालभन्दा बढी वर्षा हुन्छ।

(स्थानीय हावा र समुद्रबाट दुरी पनि यस्ता तत्त्व हुन्।)

अङ्क विभाजन

- पहिलो तत्त्वको नाम र असर लेखेमा।

- दोस्रो तत्त्वको नाम र असर लेखेमा।
- तेस्रो तत्त्वको नाम र असर लेखेमा।
- चौथो तत्त्वको नाम र असर लेखेमा।

१९. क. **संवादको पहल:** नेपाल सबै सदस्य राष्ट्रसँग असल सम्बन्ध राख्ने देश भएकाले मतभेद भएका देशलाई काठमाडौँमा अनौपचारिक भेटघाट र छलफलका लागि आमन्त्रण गर्न सक्छ। **[४]**

ख. **शिखर सम्मेलनका लागि दबाब:** सार्क बडापत्रअनुसार नियमित शिखर सम्मेलन गराउन मन्त्रीपरिषद् र स्थायी समितिका बैठकमा प्रस्ताव राख्न सक्छ।

ग. **साझा हितका विषयमा नेतृत्व:** जलवायु परिवर्तन, विपत् व्यवस्थापन, स्वास्थ्य र कृषि जस्ता सबैलाई चासो हुने विषयका प्राविधिक समितिका कार्यक्रम अघि बढाउन नेतृत्व लिन सक्छ।

घ. **व्यापार र जनस्तरको सम्पर्क:** साफ्टा कार्यान्वयन गर्न, क्षेत्रीय व्यापार बढाउन र विद्यार्थी, खेलाडी तथा कलाकारबिच आदानप्रदानका कार्यक्रम चलाउन पहल गर्न सक्छ।

अङ्क विभाजन

- मतभेद घटाउन संवाद वा भेटघाटको पहलसम्बन्धी भूमिका लेखेमा।
- नियमित बैठक वा शिखर सम्मेलन गराउनेसम्बन्धी भूमिका लेखेमा।
- साझा समस्याका क्षेत्रमा सहकार्यको नेतृत्वसम्बन्धी भूमिका लेखेमा।
- व्यापार, साफ्टा वा जनस्तरको सम्पर्क बढाउनेसम्बन्धी भूमिका लेखेमा।

२०. एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा गई बसोबास गर्नुलाई **बसाइँसराइ** भनिन्छ। **[४]**

क. **स्थानका आधारमा:** देशभित्रै एक ठाउँबाट अर्को ठाउँ सर्नु आन्तरिक बसाइँसराइ र एक देशबाट अर्को देश जानु बाह्य बसाइँसराइ हो।

ख. **समयका आधारमा:** सधैँका लागि सर्नु स्थायी बसाइँसराइ र केही समयका लागि मात्र जानु अस्थायी बसाइँसराइ हो।

ग. **कारण:** रोजगारी र आम्दानीका अवसर नपाउनु तथा सडक, बिजुली, अस्पताल र विद्यालय जस्ता विकासका पूर्वाधारको अभाव। (गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर नहुनु, बाढी पहिरोको जोखिम र सहरमा पाइने सुविधा पनि कारण हुन्।)

अङ्क विभाजन

- बसाइँसराइको सही परिभाषा लेखेमा।
- स्थानका आधारमा आन्तरिक र बाह्य बसाइँसराइ लेखेमा।
- समयका आधारमा स्थायी र अस्थायी बसाइँसराइ लेखेमा।
- नेपालमा बसाइँसराइ हुने कुनै दुई कारण लेखेमा।

समूह (ग) ४ × ७ = २८

२१. **सुशासनको अर्थ:** जनताले विनाझन्झट, छिटो, भेदभावविना र पारदर्शी ढङ्गले राज्यबाट सेवा पाउने अवस्थालाई सुशासन भनिन्छ। सहभागिता, सहमति, पारदर्शिता, जवाफदेहिता, प्रभावकारिता र समावेशिता यसका मुख्य विशेषता हुन्। **[७]**

तुलनात्मक विश्लेषण:

क. **पारदर्शिता:** वडा "क" ले बजेट र खर्च सबैले देख्ने गरी सार्वजनिक गरेको छ। वडा "ख" मा खर्चको विवरण लुकाइएकाले रकमको दुरुपयोग हुने शङ्का बढ्छ।

ख. **सहभागिता र समावेशिता:** वडा "क" मा टोल भेलाबाट योजना छानिन्छन् र पछि परेका समूह पनि सहभागी हुन्छन्। वडा "ख" मा केही मानिसले मात्र निर्णय गर्ने भएकाले बहुसङ्ख्यक नागरिकका आवश्यकता छुट्छन्।

ग. **जवाफदेहिता र नागरिक बडापत्र:** वडा "क" को नागरिक बडापत्रले सेवा, समय र शुल्क तोकेर कर्मचारीलाई जवाफदेही बनाएको छ। वडा "ख" मा कर्मचारी प्रस्ट जवाफ दिँदैनन्।

घ. **प्रभावकारिता र भ्रष्टाचार:** वडा "क" मा सेवा सोही दिन पाइन्छ। वडा "ख" मा ढिलासुस्ती र घुसको गुनासो छ, जुन कुशासनका लक्षण हुन्। त्यसैले वडा "क" मा सुशासन छ र वडा "ख" मा छैन।

वडा "ख" मा नागरिकको भूमिका:

ङ. **सूचना माग्ने र सार्वजनिक सुनुवाइ गराउने:** नागरिकले सूचनाको हक प्रयोग गरी बजेट र खर्चको विवरण माग्न सक्छन् र सार्वजनिक सुनुवाइ गराउन दबाब दिन सक्छन्।

च. **सहभागी हुने र घुस नदिने:** टोल भेला र योजना छनोटमा सक्रिय सहभागी हुने, घुस नदिने र घुस मागे सम्बन्धित निकायमा उजुरी गर्ने।

छ. **निष्कर्ष:** सुशासन सरकारले मात्र ल्याउँदैन। सचेत र सक्रिय नागरिकले प्रश्न सोधेपछि मात्र अधिकारी जवाफदेही बन्छन् र सेवा प्रभावकारी हुन्छ।

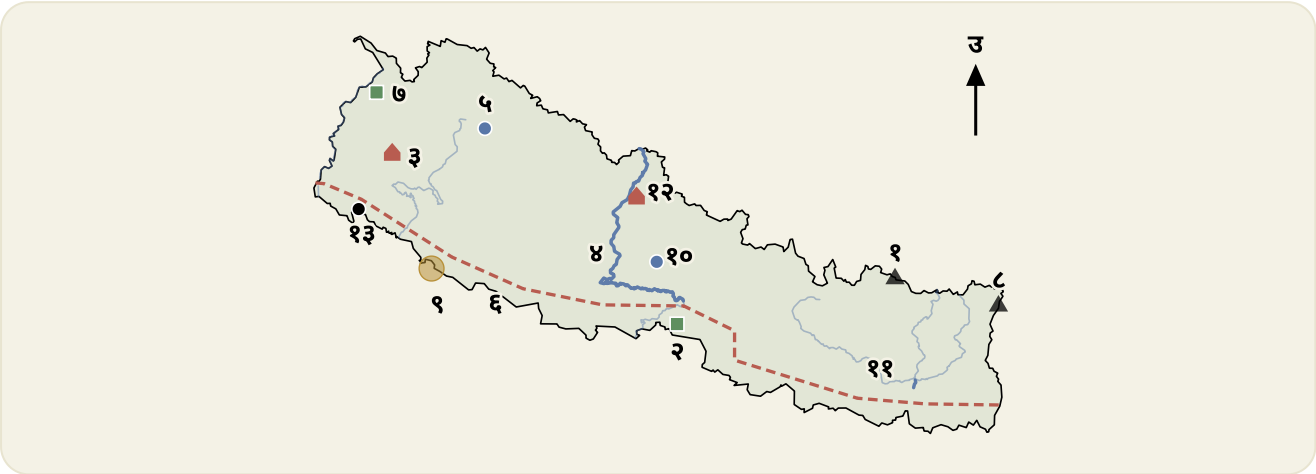
अङ्क विभाजन

- सुशासनको अर्थ र मुख्य विशेषता लेखेमा।
- पारदर्शिताका आधारमा दुई वडाको तुलना गरेमा।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

- सहभागिता र समावेशिताका आधारमा दुई वडाको तुलना गरेमा।
- जवाफदेहिता र नागरिक बडापत्रका आधारमा दुई वडाको तुलना गरेमा।
- प्रभावकारिता र भ्रष्टाचारका आधारमा तुलना गरी निष्कर्ष निकालेमा।
- सूचना माग्ने वा सार्वजनिक सुनुवाइ गराउने नागरिकको भूमिका लेखेमा।
- सहभागिता, घुस नदिने र उजुरी गर्नेसम्बन्धी भूमिका तथा निष्कर्ष लेखेमा।

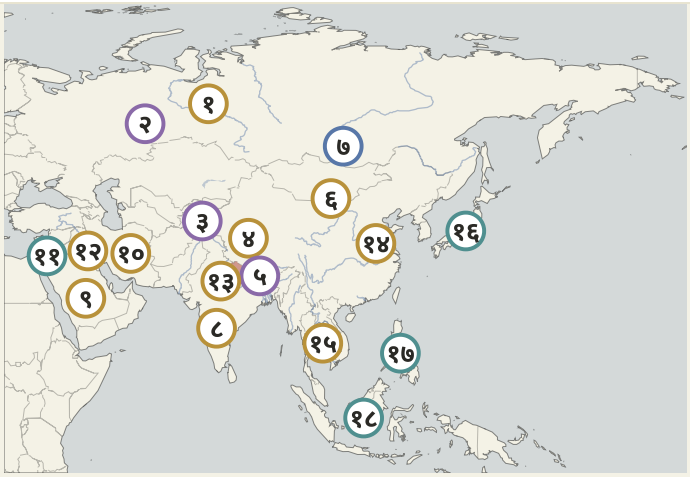
२२. **नेपालको नक्सा:** तलको नक्सामा अभ्यासका तेह्र तथ्य छन्। यस प्रश्नमा सोधिएका तथ्य अङ्क १ (सगरमाथा, सोलुखुम्बु), २ (चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज), ५ (रारा ताल, मुगु), १२ (मुक्तिनाथ, मुस्ताङ) र १३ (धनगढी, कैलाली) हुन्। **[७]**

चित्र 1 नेपालको नक्सामा तथ्य। प्रश्नमा सोधिएका तथ्य अङ्क १, २, ५, १२ र १३ हुन्।

नक्सामा शीर्षक, उत्तर दिशा र सङ्केत अनिवार्य हुनुपर्छ। हिमाललाई त्रिकोण, निकुञ्जलाई हरियो वर्ग, ताललाई निलो थोप्लो, मन्दिरलाई मन्दिरको चिह्न र सहरलाई कालो थोप्लोले देखाउन सकिन्छ।

अथवाको उत्तर, एसियाको नक्सा: तलको नक्सामा सोधिएका पाँचै तथ्य छन्: उत्तर-पश्चिममा युरोप र एसियाको सिमाना बनाउने युराल पर्वत, नेपालको उत्तरमा तिब्बतको पठार, मङ्गोलिया र चीनमा गोबी मरुभूमि, साइबेरियामा बैकाल ताल र पश्चिम एसियामा मृत सागर।

१ साइबेरियाको (उत्तरी) मैदान
२ युराल पर्वत
३ पामिरको गाँठो
४ तिब्बतको पठार
५ सगरमाथा (८,८४८.८६ मिटर)
६ गोबी मरुभूमि
७ बैकाल ताल
८ डेक्कनको पठार
९ अरबको पठार
१० इरानको पठार
११ मृत सागर (सबैभन्दा होचो जमिन)
१२ टिग्रिस र युफ्रेटिसको मैदान
१३ सिन्धु, गङ्गा र ब्रह्मपुत्रको मैदान
१४ ह्वाङहो र याङ्सीको मैदान
१५ मेनाम र मेकाङको मैदान
१६ जापान
१७ फिलिपिन्स
१८ इन्डोनेसिया

चित्र 2 एसियाका मुख्य धरातलीय स्वरूप। सोधिएका पाँच तथ्य नक्साका नाममा खोज्नुहोस्।

एसियाको नक्सामा पनि शीर्षक, उत्तर दिशा र सङ्केत अनिवार्य हुनुपर्छ। पर्वत खैरो त्रिकोणको लहर, पठार र मरुभूमि छाया पारेर, ताल र सागर निलो रङले देखाउन सकिन्छ।

अङ्क विभाजन

- सामान्य आकार प्रकार मिल्ने रेखाङ्कित नक्सा कोरेमा।
- शीर्षक, उत्तर दिशा र सङ्केत देखाएमा।
- पहिलो तथ्य (सगरमाथा वा युराल पर्वत) सही ठाउँमा देखाएमा।
- दोस्रो तथ्य (चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज वा तिब्बतको पठार) सही ठाउँमा देखाएमा।
- तेस्रो तथ्य (रारा ताल वा गोबी मरुभूमि) सही ठाउँमा देखाएमा।
- चौथो तथ्य (मुक्तिनाथ वा बैकाल ताल) सही ठाउँमा देखाएमा।
- पाँचौँ तथ्य (धनगढी वा मृत सागर) सही ठाउँमा देखाएमा।

२३. एकीकरण अभियानका मुख्य घटना: **[७]**

क. **नुवाकोट विजय (वि.सं. १८०१):** वि.सं. १८०० को पहिलो आक्रमण असफल भएपछि तयारी गरेर पृथ्वीनारायण शाहले वि.सं. १८०१ मा नुवाकोट जिते। काठमाडौँबाट तिब्बत जाने व्यापारको बाटोमा पर्ने भएकाले यो विजयबाट एकीकरण अभियान सुरु भयो।

ख. **मकवानपुर विजय (वि.सं. १८१९):** मकवानपुर लिएपछि दक्षिणबाट उपत्यकामा आउने सामान र सहयोगको बाटो बन्द भयो र उपत्यकाको घेराबन्दी पूरा भयो। त्यसपछि सहयोग गर्न आएको बङ्गालका नवाब मीर कासिमको फौजलाई पनि हराइयो।

ग. **कीर्तिपुर विजय (वि.सं. १८२२):** दुई पटक हारेपछि गोरखालीले अन्न र पानी रोकेर लामो घेराबन्दी गरे। वि.सं. १८२२ चैत ३ मा कीर्तिपुरले आत्मसमर्पण गऱ्यो।

घ. **कान्तिपुर, ललितपुर र भक्तपुर विजय (वि.सं. १८२५–१८२६):** वि.सं. १८२५ मा कान्तिपुर र ललितपुर अनि वि.सं. १८२६ मा भक्तपुर जितिए। त्यसपछि वि.सं. १८३१ मा पूर्वको विजयपुर पनि जितियो।

एकीकरणका प्रभाव:

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

ङ. **एउटै राष्ट्र:** एकअर्कासँग लड्ने पचासभन्दा बढी साना राज्यका ठाउँमा एउटै राष्ट्र बन्यो।

च. **स्वतन्त्रताको रक्षा:** इस्ट इन्डिया कम्पनी उत्तर भारतमा फैलँदै गर्दा एउटै बलियो राज्य बनेकाले नेपाल कहिल्यै कसैको उपनिवेश बनेन।

छ. **राष्ट्रियताको जग:** दिव्य उपदेशमा नेपाललाई "चार जात छत्तिस वर्णको फूलबारी" भनिएको छ। यसले विविध जाति र भाषाका मानिसलाई एउटै राष्ट्रका सदस्यका रूपमा हेर्ने जग बसाल्यो। (राजधानी काठमाडौँ सर्नु र तिब्बतसँगको व्यापारमा नियन्त्रण पनि प्रभाव हुन्।)

तर लडाइँमा धेरै मानिस मारिए र कीर्तिपुर जस्ता ठाउँका जनताले ठुलो पीडा भोगे भन्ने कुरा पनि बिर्सनु हुँदैन।

अङ्क विभाजन

- नुवाकोट विजय र यसको महत्त्व लेखेमा।
- मकवानपुर विजय र उपत्यकाको घेराबन्दी लेखेमा।
- कीर्तिपुर विजय लेखेमा।
- उपत्यकाका तीन राज्य वा विजयपुर विजय क्रमैसँग लेखेमा।
- एकीकरणको पहिलो प्रभाव लेखेमा।
- एकीकरणको दोस्रो प्रभाव लेखेमा।
- एकीकरणको तेस्रो प्रभाव लेखेमा।

२४. खेतीबारे बुबा र छोरीको संवाद [७]

बुबा: ए सरस्वती, छुट्टीमा घर आइस् भने खेतमा हात हाल्नुपर्छ है। हाम्रो रैथाने धानको बिउ भिजाउने बेला भयो।

सरस्वती: हुन्छ बुबा। तर तपाईं अझै पुरानै बिउ र हलोमै किन भर पर्नुहुन्छ?

बुबा: पुराना तरिकाको पनि आफ्नै गुण छ नानी। आफैँले राखेको बिउ बजारबाट किन्नु पर्दैन र रैथाने धान यहाँको चिसो र रोगसँग जुध्न सक्छ। जुम्लाको मार्सी धान त करिब २,८५० मिटरमा पनि फल्छ।

सरस्वती: साँचो हो बुबा। अनि गोबर मल र कम्पोस्टले माटो बिग्रँदैन, लागत पनि कम हुन्छ। तर उत्पादन कम हुन्छ र खेती आकाशे पानीमा भर पर्छ।

बुबा: त्यही त समस्या हो। अनि आधुनिक खेतीले के फरक पार्छ त?

सरस्वती: माटो परीक्षण, उन्नत बिउ र थोपा सिँचाइ प्रयोग गर्दा थोरै जमिनमा धेरै उत्पादन हुन्छ। बजारको माग हेरेर तरकारी र फलफूल लगाउँदा नगद आम्दानी पनि बढ्छ। डडेल्धुराका किसानले थोपा सिँचाइबाट बेमौसमी तरकारी बेचेर राम्रो कमाइ गरेका छन्।

बुबा: तर लागत र बजारको जोखिम पनि त होला नि?

सरस्वती: हो बुबा। त्यसैले बालीको बिमा गर्नुपर्छ र रासायनिक मल तथा विषादी धेरै प्रयोग गर्नु हुँदैन। मेरो विचारमा राम्रो रैथाने बिउ र आधुनिक प्रविधि दुवै मिलाउनु उत्तम हो।

बुबा: देशको खेती नै कसरी सुध्रेला त?

सरस्वती: पहिलो, सिँचाइ बढाउनुपर्छ। फागुन २०८२ सम्म खेती गरिने जमिनको करिब ४४.६ प्रतिशतमा मात्र सिँचाइ पुगेको छ। दोस्रो, किसानलाई तालिम, सहुलियत ऋण र अनुदान दिनुपर्छ। साथै उत्पादन बेच्न सङ्कलन केन्द्र, शीतभण्डार र सडक बनाउनुपर्छ।

बुबा: ठिक भनिस्। यसपालि हामी पनि माटो परीक्षण गराऔँ र एउटा कित्तामा तरकारी लगाऔँ।

सरस्वती: हुन्छ बुबा, म तपाईंलाई सघाउँछु।

अङ्क विभाजन

- संवादको शीर्षक, पात्रको नाम र पालैपालो बोल्ने ढाँचा मिलाई लेखेमा।
- परम्परागत कृषिको पहिलो राम्रो पक्ष लेखेमा।
- परम्परागत कृषिको दोस्रो राम्रो पक्ष लेखेमा।
- आधुनिक व्यावसायिक कृषिको पहिलो फाइदा लेखेमा।
- आधुनिक व्यावसायिक कृषिको दोस्रो फाइदा लेखेमा।
- कृषि विकासको पहिलो उपाय लेखेमा।
- कृषि विकासको दोस्रो उपाय लेखेमा।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking